

Halvetî Şâbanî İnançında Adetler Ve Müziğe Yönelik İnanç ve Tutumların İncelenmesi

Çağhan ADAR*

Özet

Bu çalışma sosyoloji, sosyal psikoloji ve müzik bilimleri disiplinlerini içermektedir. Araştırmanın; konusu ve içeriği ile Türkiye’de İslami kültürün gelişmesi ve yayılmasında öncülük eden tarikatlardan biri olan Halveti Tarikatı’nda müziğe karşı inanç ve tutumların incelenmesi, bireylerin Halvetilikte müziğe bakış açılarının belirlenmesi, Halvetilikte müziğin icra başta olmak üzere yerinin belirlenmesi, alanında özgün ve yeni bir çalışma olması, alana ve ülkemizde yeni çalışma alanlarından olan “sosyal psikoloji” biliminin yöntem ve tekniklerinden yararlanması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışma, Halveti Tarikatı’nın Şabani kolu ile, Kütahya ili ile sınırlandırılmış; tarama modelini esas alan nitel ve nicel yöntemlerin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Çalışma sonucunda; alt problemlere göre düzenlenen veriler işlenmiş ve müziğin insan yaşamındaki rolleri, müzikle ilgili inançlar, müziğin Halveti-Şabani inancında rolleri, müzikle ilgili tutumlar, müzikle ilgili davranışlar, müzik türlerine ve kültürüne ilişkin tutumlar, müziğin Halveti-Şabani inancındaki yerine yönelik değerlendirmeler, adetler ve müziksel icralara yer verilmiştir. Çalışmanın alana katkı sağlayıcı, özgün ve konu üzerinde yeni çalışmalara destek olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halvetilik, inanç, tutum, müzik

In Halveti Şâbâni Faith Examination Of Customs And Beliefs And Attitudes Intended Music

Abstract

This study includes disciplines of sociology, social psychology and music sciences. It is thought that the study is important since with its subject and content; it analyzes the belief and attitude of Halveti Sect which is one of the leading sects in improvement and spread of Islamic culture in Turkey towards music; determines the perspective of individuals towards music in Halvetism; since it is an original and new study in determination of the

---

* Yrd. Doç. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Türk Sanat Müziği Bölümü

place of music in Halvetism, primarily in performance and makes use of methods and techniques of “social psychology” which is one of the recent study fields in our country. This is a descriptive study which is restricted with Şabani Tribe and Kütahya province and in which qualitative and quantitative methods based on survey model were used. As a result of the study; data arranged according to sub-problems were processed and the roles of music in human life, beliefs about music, roles of music in halveti-şabaniye belief, attitudes towards music, behaviors towards music, attitudes towards music genre and culture, evaluations about the place of music in Halveti-Şabani belief, customs and musical performance were included in the study. It is thought that the study would contribute to the field, support original and new studies about this issue.

The Key Words: Halveti, religion, attitude, music

Giriş

Müziğin Çoğu Bilim dalı ile ilişkili olduğu bilinmektedir ve müzik biliminin diğer bilim dallarıyla ortaklaşa çalışmalar yapması gerektiği kabul gören bir düşünce haline gelmiştir. Bu düşünceler doğrultusunda yapılan çalışmalar hem müziğe hem de diğer disiplinlere katkı sağlamaktadır. Özellikle sosyoloji içerisinde müziğin önemli bir yeri vardır ve müzik bireylerin ve toplumların yaşamlarına değer katmaktadır.

Müzik, kültürden kültüre değişen ve kültürlerin özelliklerine göre biçimlenen bir yapıya sahiptir. Bu değişkenlik aynı kültürün içindeki farklı yöre, topluluk ve gruplarda bile gözlenebilmektedir. Yaşam biçiminin ve anlayışının doğrudan etkilediği müzik kültürü, bu yönüyle çeşitli toplulukların ritüellerine göre de farklılaşabilmektedir. Örneğin, aynı dini inanca sahip bireylerin oluşturduğu farklı tarikatların müzik anlayışları da birinden diğerine değişebilmekte, müziğin kullanım biçimi, önemi ve değeri de farklılık taşımaktadır.

Araştırma; konusu ve içeriği itibariyle, sosyoloji ve sosyal psikoloji bilimlerinin bakış açısıyla müziksel bir araştırmayı içermektedir. Çalışma ile; Türkiye’de İslami kültürün gelişmesi ve yayılmasında öncülük eden tarikatlardan biri olan Halveti Tarikatı’ndaki adetler ve müziğe karşı inanç ve tutumların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada; seçilen veri toplama yöntemlerinin, araştırmanın amacına, konusuna ve problemin çözümüne uygun olduğu, araştırma için görüşüne başvurulmuş kişilerin alanlarında uzman oldukları, görüşme formunun araştırma konusu için uygun bir veri toplama yöntemi olduğu,

görüşme formu uygulanan bireylerin verdiği cevapların, gerçek ve samimi olduğu, sayılılarından hareket edilmiştir ve araştırma; Halveti Tarikatı'nın Şabani Kolu ile, Kütahya ili ile ve araştırmacının sağlayabileceği maddi olanaklarla sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma, içeriği, yöntemi ve amacı bakımından tarama modelini esas alan, nitel yöntemlerin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Betimleme araştırmasıyla konu üzerinde bir durum tespiti yapılmaya çalışılmış, konu var olduğu şekliyle araştırılmıştır. Araştırmanın evreni, Türkiye'deki Halveti tarikatı, örnekleme ise, Türkiye'deki Halveti Tarikatı'nın Şâbani koludur. Şabani kolu Kütahya ili ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmaya veri sağlamak amacıyla, katılımlı gözlem yapılarak ve ikincil kaynaklardan (Yayınlanmış kitaplar, anılar, resim, sergi, broşür, grafik, afiş, harita, kişisel dokümanlar, belgesel filmler, web siteleri, sesli ve görsel kayıtlar... vb.) yararlanılarak veriler toplanmıştır. Veri toplama sırasında, Halveti-Şâbani kolundan olan ve müzikle profesyonel olarak ilgilenen kişilere görüşme formu uygulanarak veriler elde edilmiştir.

TARİKATLAR

Tarikat Nedir?

Tarikatlar tasavvufun sistemleşmiş şeklidir ve tarikat Allah'a ulaşmaya çalışan bireylerin izledikleri özel yol ve metod biçimidir. "Kelime olarak "yol" demek olan tarikat, terim olarak "Allah'a yaklaşmak ve Onun rızasını kazanmak maksadıyla takip edilen yol" demektir. Bir başka ifadeyle, tasavvuf hayatının pratiğe dönüşmüş halidir" (Mutlu, 2000:325).

İnsanın iç âleminin güzelleşmesi, kötülüklerden arınması ve doğru yolu bulması için gönül adamlarının buldukları çarelere, gösterdikleri yollara tarikat adı verilmektedir. Çünkü Allah'a âşık olmanın yolları sonsuzdur. Her insan farklı özelliklere sahip olduğu için Hakka ulaşabilmesi için değişik usul ve yolların olması gerekir, bu da tarikattır (Kara, M. 2002:16).

Gölpınarlı tam bir tarikatı şu şekilde açıklar;

Tam tarikatta Pîr, yani o tarikatın kurucusu yahut kurucusu olduğu kabul edilen birisi vardır. Hilâfet silsilesi ona ulaşan halifeler, halifelerin irşâda mezun ettiği şeyhler ve bu şeyhlere intisap etmiş müridler mevcuttur. Tarikatın âstâne denilen pîr makamı (Pîrin yattığı tekke), hânkaah denen büyük tekkeleri, makam bakımından ondan aşağı sayılan dergâhları, yani toplantı ve zikir yerleri, konup göçenleri konuklamak üzere kurulmuş zâviyeleri, mensuplarının özel bir giyimi (tâcı, hırkası, kemeri vs.), muayyen zikir tarzı, zikredilen muayyen tanrı adları, kendisine göre teşkilâtı, âdâp ve

erkânı, müridler arasında, şeyhe doğru, nakıyb, meydancı gibi dereceleri, ayrıca tekkede kahveci, ferrâş (süpürgeci), türbedar, çerağcı, aşçı gibi muayyen hizmetleri gören dervişler, bunların yardımcıları vs. vardır (1997:186-187).

HALVETÎ TARİKATI

Halvet, kelime anlamı olarak her şeyden uzaklaşarak تنها bir yere çekilmek ve yalnız kalmak anlamında kullanılmaktadır. Halvete çekilen birey tek başına Allah'a dua ederek ona daha çok yaklaşmaktadır. "Halvet; Hiçbir kimsenin ve dünya malının bulunmadığı bir yerde, ruhun Allah'la konuşmasıdır" (Türer, 2011:78).

Halk arasında kırk günlük halvet eğitimini çile olarak adlandırıldığını belirten Sır, çile sözünün, Farsçadaki çihil (kırk) kelimesinden geldiğini söylemektedir.. Bu deyim zamanla zorluk ve ıstırapı göğüslemek anlamında *çile doldurmak* ya da *çile çekmek* şeklinde kullanılmış; tekkelerdeki halvethânelere çilehâne denilmiştir (2001:174).

Halvetî Tarikatı

Ömer el Halvetî tarikatın kurucusu olarak bilinmektedir (ö.800/1397-98). Hazar denizinin güneybatısında bulunan Geylan bölgesindeki Lahican'da doğduğu ve babasının adının da Ekmelüddin olduğu, tarihi kayıtlarla doğrulanmıştır (Karaatlı, 2006:23).

Ebû Abdullah Siracüddîn Ömer bin eş Şeyh Ekmelüddin (k.s) Ehcan'da doğmuş, Harzem'de bulunan amcası eş-Şeyh Ahi Muhammed bin en-Nuru'l-Halvetî'nin yanına gitmiştir. Bu zat, seyr ve sülûkta halvet zikri'ni çok sever, ömrünün çoğunu halvetle geçirirdi. Bundan dolayı Halveti adını daha sağlığında almıştır. Siracüddin Ömer (K.S.) hazretleri amcasından inabe aldığı gibi, seyr ve sülûkta da ilerleyerek, amcasının halifelerinin ileri gelenleri arasında yükseldi. Hicri 717, Milâdî 1317 de amcası eş-Şeyh Ahi Muhammed bin en Nuru'l-Halvetî'nin vefatı üzerine onun yerine Post-Nişin (Şeyh) oldu. Halvetî İlmî, irfanı ve kabiliyeti ile amcasından devraldığı sistemi daha da geliştirerek, amcasının şahsında isimlenen Halvetîye Tarikatı'nın Pir'i oldu (Serin, 1984:70-71).

Halveti Tarikatında Ana Kollar

Serin'in çalışmasında yer alan bilgilere göre, Halvetî tarikatı içerisinde meydana gelen kollardan dört tanesi asıl kol, geriye kalanları da tâlî kol olarak kabul edilmiştir. Asıl kol olarak kabul edilenler şunlardır:

- 1- Rûşeniyye Kolu
- 2- Cemaliyye Kolu
- 3- Ahmediyye Kolu
- 4- Şemsiyye Kolu (1984:85).

Rûşeniyye Kolu:

Şeyh Dede Ömer-i Rûşenî (ö. 892/1486) tarafından kurulmuş olan Rûşeniyye kolu Aydın ve civarında faaliyet göstermiştir ve bu şubeden Demirtâşiyye, Gülşeniyye, Sezâiyye ve Hâletiyîye şubeleri yayılmıştır (Türer, 2011:92). “Rûşeni 892/1487 tarihinde Tebriz’de vefat etti. Selçuk Hâtun tarafından yaptırılan dergâhta gömülmüştür” (Eraydın, 2011:394).

Cemaliyye Kolu:

“Halvetiyye tarikatının Cemaliye kolu içerisinde Mehmed Hamîdüddini’l-Cemaliyye Hazretleri tarafından bazı yeni usul ve erkân ilavesi ile meydana gelmiştir. Salıklarını kendine has yetiştirme tarzı olan bu zat’ın yolundan giden insanlara daha sonraları Cemalî denilmiştir” (Serin, 1984:98).

Halvetiyyenin Cemaliyye kolundan birçok şube meydana gelmiştir, bu şubeler şunlardır;

“Sünbülüyye, Şa’bâniyye, Karabâşiyye, Nasûhiyye, Çerkeşiyye, Halîliyye, İbrâhîmiyye, Bekriye, Kemâliye, Hafniyye, Ticâniyye, Sümmâniyye, Halvetiye (Feyziyye), Dırdiriyye, Sâviyye, Asâliyye ve Bahşiyye kollarıdır” (Türer, 2011:92).

Ahmediyye Kolu:

Serin, Ahmediyye kolunu şu şekilde tanımlamaktadır; bu şubenin pir-i “Yiğit Başı” adıyla anılan Ahmed Şemseddin İbn İsa el-Marmaravî’dir (1984:128). “Ahmediyye kolundan yayılan şubeleri şu şekilde sıralamak mümkündür; Ramazâniyye, Cihangîriyye, Raûfiyye, Cerrâhiye, Hayâtiyye, Sinâniyye, Muslihiyye, Zehriyye, Uşşâkiyye, Cemâliyye, Salâhiyye ve Mısriyye’dir” (Türer, 2011:93).

Şemsiyye Kolu:

Şeyh Şemseddin Ahmed Sivasî’ye nisbet edilerek bu adla anılmıştır. Şemsiyye kolu, Halvetiyye tarikatı içerisinde kendine mahsus bir terbiye sistemi geliştiren, dervişlerini yetiştirmede kendisine mahsus usuller kullandığı için, Halvetiyye içerisinde “pîr” olarak görülmüş ve kendisinden sonra sistemi devam ettirilen bu tarikata Halvetiyye-i Şemsiye ismi verilmeye devam edilmiştir. Sivas bölgesinde faaliyet gösteren bu koldan Sivâsiyye şubesi çıkmıştır (Serin, 1984:122).

Halvetîlik’in Şa’bâniyye Kolu

Şa’bâniyye, Halvetîlik Tarikatı’nın Cemâliyye kolunun en önemli şubesidir. Kurucusu Şa’bân-î Veli’nin ismine izafeten böylece

adlandırılmıştır. “Pir Şaban-î Velî Hazretleri (k.s.), Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinin Gökçe ağaç Bucağına bağlı Çakırçayı Köyü'nün Cimdâr Mahallesi'nde dünyaya geldi. Doğum tarihi müze kayıtlarında 903/1497 yılı yazılı ise de, bir not konularak bu tarihin kesin olmadığı belirtilmiştir. Sefîne-i Evliya'da ise 905/1499 yazılıdır” (Abdülkadiroğlu, 1991: 37).

“Şa'bân Efendi ilköğrenimine, zamanın gelenekleri de dikkate alınarak, doğduğu mahallenin mektebinde Kur'an-ı Kerîm talimiyle başlamış; aklî ve naklî bilimlere sahip olmak için zaman zaman Taşköprü ilçesine ve devrinde âlimlerin toplandıkları yer olan Kastamonu'ya gidirmiş” (Abdülkadiroğlu, 1991: 38).

Şa'bân Efendi bir gün Seyyid Sünneti Mescidi'nde bulunan halvethânelerden birisinde erbaîne niyet etti. Tamamlandıktan sonraki hali, halk tarafından bilinmeğe başlandı ve onun mutasavvıf kişiliğini anlayan halk sohbetlerine gelmeğe başladı. Halvetiliğin Kastamonu ve civarında Seyyid Sünneti'den sonra ünlü müşidi kalmamıştı. Sünneti Efendi hayatta iken, ölümünden sonra yerinin boş kalacağını hissederek derin üzüntüye kapılmıştı. Rivayete göre Seyyid Sünneti, Hızır (a.s.) dan zaman zaman, seccadesinin bir süre boş kalacağını öğrenmiş fakat sonradan fevkalade bir şeyh tarafından doldurulacağı müjdesini almıştı. Gerçekte vefatında oğlu küçük olduğu için babasının yerini dolduramamıştı. O günlerde Halvetiye Tarikatından olgun, kâmil bir şeyh olan Tarakçızâde Abdurrahman Efendi vardı. Fakat bu zat Şa'bân Efendi kadar liyâkat sahibi değildi. Seyyid Sünneti'den boşalan seccadeyi Şa'bân Efendi dolduruyor, Hızır (a.s.)'ın müjdesi gerçekleşiyordu. O, şeriat kurallarını uygulamada, tarikat yolunu düzenlemede doğrulukla davranıyor, etrafına dervişler ve dostlar topluyordu. O tarihte Seyyid Sünneti Mescidi, cami hüviyetinde olmayıp şehrin dışında bulunduğundan Şa'bân Efendi'nin dervişleri ve kendisini sevenler onu şehir içinde bulunan Honsalar Camii'ne davet ettiler. Kendisini Şa'bân Dede nâmıyla anmaya başladılar” (Abdülkadiroğlu, 1991: 40-41). “Bu tarikat, halifeleri vasıtasıyla Fas ve Hicaz bölgelerine kadar yayılmıştır (Eraydın, 2011:399).

Eş-Şeyh Hafız Mehmet DURLU Kütahyevî

Aziz Mehmet Durlu Hazretleri 1929 yılında Kütahya'da doğmuştur. Babası Hacı Hurşitadelerden Ömer Lütfi Beyin soyu Buhara'ya uzanmaktadır. Dedesi Eşref Efendi Nakşibendî şeyhidir. Dedesinin dedesi Hurşit Efendi Buhara'da tahsilini tamamlamış bir Nakşibendî şeyhidir.

Soyunda anne tarafından gelen bir manevi çizgi de mevcuttur. Anneanneleri Gülsüm hanımın Eskişehirli Sadık Efendi Aziz Hazretlerinden biatlı bir Şâbanî dervişi olduğu bilinmektedir (Sır, 2001:47-48).

Aziz Mehmet Dumlu Hazretleri tasavvufa ilk olarak Mevlevî Şeyhi Kütahyalı Akif Dede'ye intisab ederek girmiştir. O sırada Nakşibendî halifelerinden Altıntaşlı Hacı Mehmet Efendi'nin sohbetlerine de devam etmektedir. İzmir Gaziemir'de askerlik görevini yaptığı sırada Kadirî şeyhi Sezai Efendi ile tanışır ve onun sohbetlerine katılır. Askerden terhis olduktan sonra Kütahya'ya dönen Mehmet Dumlu Hazretleri, Altıntaşlı Hacı Mehmet Efendinin vefat ettiğini öğrenir. Bunun üzerine kendisinde bir kâmil mürşid arayışı başlar. Kütahya eşrafından Elifzade Nuri Efendi vasıtasıyla Uşak'ta bulunan Halvetî Şâbanî Şeyhi Hoca Mustafa Efendi Aziz Hazretlerine biat ederek Halvetî Şâbanî yolunda tasavvuf eğitimine başlar. Dervişliği çok coşkulu olan Mehmet Dumlu Hazretleri, kısa sürede şeyhinin takdir ve teveccühüne mazhar olmuştur.

Tasavvuf eğitimi yanında müzik eğitimine de devam eden Aziz Mehmet Dumlu Hazretleri, usul ve makam konularında kendisini yetiştirmiştir. Çok sayıda ilahiyi makam ve usulü ile ezberinde bulundurmuş ve ilahiler konusunda araştırma yapan müzisyenlere yol göstermiştir.

Dervişliği sırasında, hizmette ve gayrette önde yer alan Mehmet Dumlu Hazretleri şeyhinin vefatından önce irşad ile görevlendirilmiştir. 1973 yılında vefat eden Uşaklı Mustafa Efendi Aziz Hazretleri'nin Halvetî Şâbanî çizgisi aslına uygun olarak devam ettirilmiştir. (<http://www.halveti.net/Tasavvuf.asp?sid=37&cid=2>, 10,03,2012).

TARİKATLARDA MUSİKİ

Musikinin yayılmasında en büyük etkenlerden biri de tarikatlardır. Özellikle dini musiki formundaki eserlerin yayılmasında tarikatlarda bulunan dervişler etkili olmuştur. Katıldıkları toplantılarda dini musiki formunda eserleri gittikleri her yerde seslendirerek musiki vasıtasıyla bu kültürün de yayılmasına destek olmuşlardır.

Büyük mutasavvıflar yetiştirdikleri halifelerini İslam âleminin çeşitli yerlerine göndermişlerdi. Özellikle 17. yüzyılda Türkler tarafından kurulan tarikatlara ait yüzlerce tekke açılmış ve bu tekkeler musiki ile birlikte Türk kültürünün de yayılmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Çünkü tarikat ayinleri özellikle musiki ve şiirin birleşmesi ile doruk noktasına ulaşmıştır. Bu arada mutasavvıfların, şeyhlerin, zakirbaşların ve dervişlerin birçoğunun ilahi, nâ't, tevşih ve duraklar besteledikleri görülmüştür.

Buradan bu kişilerin çok derin bir musiki ve tasavvuf kültürüne sahip oldukları anlaşılmaktadır (Güney,1997: 3).

Tarikatlarda Kullanılan Musiki Formları

Güney; nefes, şuşul, na't, durak, zikir hakkında şu bilgileri verir.

Tasavvufi şiirin ve musikinin başlıca formlarından biri olan ilahinin kelime anlamı "Allah'a mensûb" demektir. Tasavvufi şairler tarafından yazılmış, dini ve ilahi fikirleri ihtiva eden şiirlere, musikide de bu tarz şiirlerin bestelenmesi suretiyle meydana gelmiş parçalara verilen umumi addır. Muhtelif tarikatlarda okunan ilahilere değişik adlar verilebilir. Gülşenî tekkelerinde okunanlara *Tapuğ*, Bektaşî tekkelerinde okunanlara Nefes adı verilir. Tüm tarikatlarda Arapça şuşullerin okunmasıyla beraber Türkçe ilahilere büyük önem verilmiştir.

İlahilerin güftesi şayet Arapça ise buna Şuşul denilmektedir. Na'tlar güfteleri büyük mutasavvıfların şiirlerinden seçilen kasidelerdir. Tekke musikisinde zikir aralarında zakir tarafından bir makam içerisinde usulsüz olarak okunur. Tevşih ile Na'tın ayrıldığı nokta burasıdır. Tevşih, mevlid ve miraciye bahirleri arasında cumhur (hep bir ağızdan) olarak okunur, güfteleri Arapça ve Farsça olabilir. Duraklar, durak evferi usulü ile ölçülerek ilahilerden ayrılır. Mevlevilik dışında tarikatların ayin ve zikirleri esnasında ara verildiği yerde okunduğu için bu ismi almışlardır. Kuûdi (oturarak) veya kıyamî (ayakta) zikir eden tarikatlarda zikrin birinci kısmını, Kelime-i Tevhîd teşkil eder. Bu kısım bittikten sonra İsm-i Celâl'e geçmeden önce bir ara verilir. Bu arada umumiyetle bir bazen iki zakir tarafından makam çerçevesinde fakat usul dairesi dışında bestelenmiş tasavvufi güfteler okunur, bu eserlere durak, okuyanlara ise durakçı adı verilir (1997:8-9).

HALVETİLİKTE MUSİKİ

Güney (1997:20), Halvetilikte musikinin önemli bir unsur olduğunu, Türk karakterli bir tasavvuf kolu olan Halvetî Tarikatının, Türk Tasavvuf Musikisi konusunda diğer tarikatlardan daha değişik bir özelliğe sahip olduğunu belirtir. Ona göre, Seyyid Yahya Şirvanî'den sonra Anadolu ve bütün Osmanlı topraklarındaki Müslüman Türkler arasında en çok yayılıp kabul gören bu tarikat, Mevlevilik ve Bektaşîlik ile birlikte, Türk musikisine çok büyük katkılarda bulunmuştur. Bir Türk tarikatı olan Halvetilik ve bütün kol ve şubeleri zikir usulü olarak "zikr-i cehrî" denilen açık ve sesli zikir usulünü benimsemiş ve toplu ayinlerde kullanılan musiki, Türk

Tasavvuf Musikisinin kendisine özgü özelliklerinin ortaya koyulmasında, gelişmesinde ve halk tabakalarına yayılmasında önemli tesiri icra etmiştir.

Halvetî bestekârların sayısındaki fazlalık, Halvetîlikte musikiye önemli derecede yer verildiğini göstermektedir. Dini musikiye önem veren bu Halveti bestekârlar Güney'in çalışmasında şu şekilde listelenmiştir;

Halveti Bestekârlar

Bezcizade Şeyh Mehmed Muhyeddin, Koğacızade Şeyh Mehmed, Hatîp Zâkirî Hasan Efendi, Yakûbzade Şeyh Mehmed, Nefes Anbarı Şeyh Osman, Hafız Post, Şeyh Mehmed Nazmi, Çâlâk Şeyh Ahmed Efendi, Zâkirbaşı Ahmed Çelebi

Gülşenî Bestekârlar

Şeyh Ömer Rûşeni, Kefeli Derviş Abdi, Ali Şirugani, Abdülgani efendi, Edirneli Salihzade

Sünbülî Bestekârlar

Abdülkerim Nakşî İbrahim, Kenzî Hasan Efendi, Buhurîzade Şeyh Abdülkerim Efendi, Şikârîzade Ahmed Efendi, Mutafzade Ahmed Efendi, Hakkâk Hafız Abdi, Balat Şeyhi Kemal Efendi, Kutbî Efendi, Şeyh Mehmed Sinan Dede Efendi

Nasuhî Bestekârlar

Şeyh Mehmed Tuluû Efendi, İbrahim Ağa, Şeyh Mes'ud Efendi, Şeyh Said (Özok) Efendi, Zeki Arif Ataergin

Raufî Bestekârlar

Servet Efendi

Cerrahi Bestekârlar

Eyyubî Mehmed Efendi, Eğrikapılı Şeyh Mehmed Efendi, Muzaffer Ozak

Sinanî Bestekârlar

Hafız Abdüllâtîf Ali Efendi, Ümmî Sinanzade Hasan, Bahçevanzade Ali Şehrî, Zâkirbaşı Fehmi Efendi

Uşşakî Bestekârlar

Hüseyin Sebilci (Okurlar)

Mısrî Bestekârlar

Karaoğlan Mustafa

Sivasî Bestekârlar

Dıraman Zâkiri Ahmed Vekfî Efendi

Halvetilikte musikiye bu kadar önem verilmesi bestekâr sayısından anlaşılabilir gibi, bu musikiyi icra edenlerin sayısındaki çoklukta Halvetilikte musikiye ne derece önem verildiğini bir kez daha

göstermektedir. Güney, çalışmasında Halvetî musikişinasların bazılarını şu şekilde sıralamaktadır (1997:90).

Tophaneli Mahmud Efendi, Bursalı Ebu Bekir, Fethullah Çelebi, Şeyh Müstakim, Edirneli, Şaban Dede, Şeyh Hasan Efendi, İmamzade Efendi, Şeyh Hasan Efendi, Mustafa Dede, Mehmed Nuri Efendi, Hacıkadınlı Nuri Efendi, Şeyh Hamdullah, Şeyh Salih Efendi, Yorgancı Şeyh Ömer Efendi, Şeyh Hafız Mehmed Efendi, Şeyh Mustafa, Kutucu Şeyh Ali, Hatib Hafız Mahmud Efendi, K. M. Paşalı Şeyh Hafız Hüseyin Efendi, Şeyh Mustafa Efendi, Şeyh İbrahim Ethem Efendi, Hafız Sadeddin Efendi, Hafız İsmail, Şeyh İbrahim Fahreddin (Erenden) Efendi

Şabanilikte Musiki

Şabanilikte, bütün tarikatlarda olduğu gibi musikiye çok önem verilmiştir. Özellikle İstanbul'da bu kolun musiki alanında etkin bir yeri olduğu bilinmektedir.

Şabanilik Halvetiliğin bir kolu olduğu için, diğer Halvetî kollarında olduğu gibi, âyin ve zikir usulü olarak Devrâni usulde âyin ve zikir yapan bir tarikattır. Ancak, Şabani ayininde, klasik Halveti devrânından başka yalnızca Şabaniliğe mahsus "Darb-ı esmâ" denilen bir zikir tarzı vardır. Zikir halkası veya düz saf halinde oturmakta iken dizler üzerine yükselinerek ve öne doğru eğilerek kolları da sanki kürek çekiymiş gibi kaldırarak ve sonra tekrar oturuş şekli alınarak harekete devam edilir. Bu sırada "Ya Hay" ismi zikredilir. Darb-ı esmâ yapılırken bu zikir tarzına uygun özel bestelenmiş ilahiler okunur. Darb-ı esmâ ilahileri mutlaka sofyan usulünde bestelenir ve esere "es" (durak) ile başlanır. İlk es ile öne doğru eğilinirken, Yâ Hay zikri başlar ve senkoplu olarak devam eder. Usulün dışındaki es, nefes alma payı olarak bırakılıp ikinci zamanda Yâ hecesine girilir, usulün son zamanında Hay hecesi söylenip oturuş durumu alınır (Güney, 1997:25-26).

Halveti tarikatının Şabani kolunda yer alan en önemli bestekârlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz;

Şeyh Mustafa Zekâyî Efendi, Hafız Hacı Nâfiz Bey, Şeyh İhsan (İyisan) Efendi (Güney, 1997:72)

TASAVVUF VE MUSİKİ

İslâm, insanın doğasında olan hiçbir özelliği reddetmeyip, bunları belli sınır ve düzen içerisinde kabul eden bir dindir. Müsiki de insan doğasında var olan bir hususiyet olduğundan bunu da kabul etmektedir.

Topbaş çalışmasında, tasavvuf ve müsiki ilişkisinden şu şekilde bahsetmektedir; Mutasavvıfların, mûsikînin insan üzerindeki inkâr edilemez tesirini, İslâmî âdâb ve erkân dâhilinde, hayra hizmet etmek üzere kullandıklarından ve mûsikîye, ulvî bir hedef tâyin ederek, nefse değil, rûha gıdâ olabilecek bir muhtevâ ve vasıf kazandıklarından söz edilmiştir.

Hakikaten, hayra istikâmetlendirildiği zaman mûsikî, kâh âhenkli sesler ile kâh onunla birlikte söylenen gazel, kasîde, ilâhî gibi manzûmeler yardımıyla rûhî coşkunluğu artırmak ve ulviyyât ile hoşlanma, tat alma nefîcesinde de ferdlere rûhen yüceltmekte apayrı bir rol oynar. Dinleyenin ibâdet ve ilahi emirlere uyma râğbetini artıran, ona Allâh'ı hatırlatan, insanı günahlardan sakınmaya sevk eden, kalbe saf duygular ve feyizler bahşeden mûsikî hâlindeki beste ve nağmeleri, vakit ve makâmın gereğine de riâyet şartıyla dinlemek elbette faydasız değildir. Bu bakımdan asırlar boyunca mutasavvıf zümreler diğer vâsıtalar meyânında, bu sanat dalından da istifâde etmişler ve böylece mûsikînin “tasavvuf mûsikîsi” adıyla bilinen bir şûbesinin ortaya çıkışına etken olduklarını belirtmektedir (2013)

Yılmaz çalışmasında tasavvuf ve müsiki ilişkisinden şu şekilde bahsetmiştir; (2010:70); Müsiki özellikle Mevlevî tekkelerinde özel bir ilgi görmüştür. Diğer dergâhlarda da zikir sırasında kullanılan müsiki ve müsiki aletleri, tasavvufu adeta müsiki ile bütünleştirmiştir. Nakşibendilerin dışında, genellikle tarikatlar bu konuya sıcak bakmışlar, dergâhlarında pek çok müsikişinas yetiştirmişlerdir. Büyük müsiki üstatlarımızın isimlerinin başında bulunan *Dede* ünvanı tasavvufî bir anlam ifade etmektedir. Dede Mevlevîlikte çile çıkarmış derviş anlamına gelmektedir.

Tasavvuf Nedir?

Tasavvuf, bir yolculuktur. Kötü durumdan iyi bir duruma geçmek ya da günahattan sevaba bir yolculuktur. Bu yolculuğun mekânı kalp, aracı zikir ve tefekkürdür. “Tasavvuf hakikatleri almak, insanların ellerinde bulunan şeylerden ümit kesip yüz çevirmektir” (Türer, 2011:18).

En geniş anlamıyla düşünürsek olursak bir tür din felsefesi de diyebiliriz ona. Sapmış modern anlamıyla değil sahil (otantik) ve aslî (orijinal) anlamıyla, hikmet vurgusunu yitirmemiş anlamıyla buna gerçek felsefe de diyebiliriz. Yani dinin temel esaslarını anlamlandırma modellerinde, dinin yorumlanması çabalarından birisi olarak bakabiliriz tasavvufa. Tıpkı diğer modellemeler gibi o da insani bir çabadır. Bir gerçeklik tasavvurudur (Kılıç, 2011:55).

Tasavvuf ve Sosyoloji

Sosyoloji (toplum bilimi) içinde yaşanan toplumu ve diğer toplumları anlayabilme, anlamlandırabilme çalışmalarında müziğe destek olan bilim dallarından biridir. Sosyoloji, toplum ve grupların gelişmesini tayin eden konuları, sosyal olayların sebep ve sonuçlarını inceleyen bir ilim dalıdır. Tasavvuf kurduğu müesseselerde fert planında olduğu kadar, toplum planında da hizmetleri yerine getirmiştir. Tasavvuf bir halk hareketi olduğundan, tarikat ve tekkeler, tasavvufun kurduğu sosyal kurumlar olarak hizmet etmişlerdir. Sosyalleşme, insanı sosyal sistemin iştirakçi üyesi haline getiren süreçtir (Dönmezer, 1988:122).

Tasavvuf ve Psikoloji

Psikoloji, insanın her davranışının nasıl ve niçin meydana geldiğini inceleyen bir ilimdir. Psikoloji hayatın her cephesinde, kendimizi, diğer insanları, çocukları daha iyi anlamaya, çevre şartlarına daha iyi uymaya, beşeri münasebetlerde ortaya çıkan problemleri daha iyi çözümlenmeye yardımcı olur.

“Tasavvufta insana önce kendini, ardından Rabbini tanımayı öğrettiği, rûhî hayattaki nefsânî (iç) problemleri çözmeye çalıştığı, insanın insanlarla ilişkilerindeki problemlerine çözümler ürettiği ve ferdi rûhî olgunluğa erdirmeyi hedeflediği için, psikoloji ile de yakından ilgilidir” (Yılmaz, 2010:65).

Sosyal Psikoloji

Sosyal psikoloji, toplumsal şartların insanlar üzerindeki etkisini araştıran bir bilim dalıdır. Sosyal psikoloji alanda araştırma yapan insanlar, genellikle ya psikolog ya da sosyologdurlar. Bütün sosyal psikologlar hem birey, hem de topluluk bazında çalışırlar.

Yeşilyaprak’a göre sosyal psikoloji, insanın sosyal ortamdaki veya sosyal uyarıcılar karşısındaki davranışlarını inceleme konusu yapar. Kişilerin birbirlerini algılamasında rol oynayan tutumlar, değerler, normlar, kişisel çekim, ikna, itaat, uyum, boyun eğme, etkileşim gibi konularda çalışılır (2010:13).

Sosyal Psikoloji insan davranışlarını çalışan bir akademik disiplindir. Tıpkı diğer bilimler gibi, kültürel ve sosyal durumların sonucunda insanların en çok ne yaptıklarını varsayar. Sosyoloji gruplar arasındaki ilişkilere konsantre olurken sosyal psikoloji toplum ve kişiler arasındaki ilişkileri vurgular. Sosyal Psikologlar, örneğin, daha çok bireylerin müzikal tercihlerini nasıl elde ettikleriyle ilgilenirler ve sosyologlar bir toplumda müziğin rolleri

üzerine çalışmaya daha çok eğilimlidirler (Abeles, Hoffer ve Klotman, 1994:149).

İNANÇLAR ve TUTUMLAR

İnançlar

Nitel araştırmalarda önemli bir yer tutan tutumların ve inançların incelenmesi, müzik araştırmalarında da son yıllarda önemle üzerinde durulan konulardan olmuştur. İnançlar; “ferdin dünyasının bir yönüne ait idrak ve bilgilerin devamlı bir organizasyonudur. Bir inanç, bir şeyin ifade ettiği manalar bütünüdür, ferdin eşya hakkındaki bilgisinin toplamıdır” (Krech ve Crutchfield, 2007:227).

Acar’a göre inanç, insanın bir hükmü, kısmen ya da tamamen kabul etmesi, reddetmemesi veya ondan şüphe duymasıdır. Yani inanç, her türlü ihtimali içinde bulundurmaktadır (2006:7).

Tutumlar

Zihinsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç ögesi olan tutumlar; bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu ya da olaya karşı deneyim, motivasyon ve bilgilerine dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki ön eğilimidir ve bu öğeler arasında genellikle iç tutarlılık olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayıma göre, bireyin bir konu hakkındaki bildikleri (zihinsel) ona olumlu bakmasını gerektiriyorsa (duygusal), birey o nesneye karşı olumludur (davranışsal) (Bindak, 2004:8).

Deneyimler, tutumların oluşmasında çok güçlü belirleyiciler olmasına rağmen sosyal etkileşim gücünün inkâr edilemeyeceğini savunan Bakırcı, bazı insan popülasyonlarının, diğer bazı gruplarla nadiren karşılaşmalar bile, onlar hakkında sosyal ve politik inançlar oluşturduklarını belirtmektedir. Grup içi etkileşim ve destekle inançlar, kişisel tecrübeyle oluşanlara daha baskın gelebilir (2005:13).

GRUP

Grup genellikle bazı özellikler paylaşan, birbiriyle etkileşen, grup üyelerinin beklentilerini ve zorunluluklarını karşılayan ve ortak bir kimliği paylaşan insanlardan oluşan bir topluluk olarak tanımlanabilir.

“Bireyler daima bir grubun üyesi olmak isterler. Çünkü toplumsallaşabilmek, bir takım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gruba girerler. Gruplar ister formal, ister informal olsun, üyelerinin güvenlik, sosyal, saygınlık ve kendini gerçekleştirme gereksinimlerini karşılamaktadırlar” (Ünlü, 2004:170)

LİDERLİK

Grup yapısının en önemli özelliği liderlik kademesidir. Lider olan kişinin en önemli özelliği grup üyeleri üzerindeki etkisidir. Lider olan kişinin sözel olarak etkili bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Liderlik, birey ve grup arasında karmaşık bir ilişki içerir. Teorik olarak lider, grubun belirli bir performansa ulaşmasını sağlayan kişidir. (Abeles, Hoffer ve Klotman, 1994:165)

Halvetilikte de diğer tarikatlarda olduğu gibi bir lider bulunmaktadır. Bu kişi kendisinden önce gelen geleneği, belirli düzen ve kurallar doğrultusunda sonraki nesillere aktarmakla görevlidir. Bu liderler, çevresindeki bireyler tarafından örnek alınan, bilgi ve tecrübelerinden faydalanılan bir kişidir.

Türk İslam kültürünün gelişmesinde öncülük eden tarikatlardan birisi olan Halveti tarikatında, bireylerin müziksel algılarını belirlemek amacıyla, sosyal psikoloji alanının araştırma yöntemlerinden faydalanılarak bireylerin müziğe ve müzik kültürüne bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Buna göre bu araştırmanın problemi;

“Halveti Şâbânî İncasında Adetler ve Müziğe Yönelik İnanç ve Tutumları nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu başlık altında, yapılan incelemeler sonucunda Halvetî- Şabanî inancındaki adetler ve müziğe yönelik inançların neler olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, konusu ve içeriği itibariyle, Türkiye’de İslami kültürün gelişmesi ve yayılmasında öncülük eden tarikatlardan biri olan Halvetî Tarikatı’nda adetler ve müziğe karşı inançlar incelemiştir. Bu tarikatındaki bireylerin müziğe bakış açılarının belirlenmesi, Halvetilikte müziğin icra başta olmak üzere yerinin belirlenmesi alanında özgün ve yeni bir çalışma olması, alana katkı sağlaması ve ülkemizde yeni çalışma alanlarından olan “sosyal psikoloji” biliminin yöntem ve tekniklerinden yararlanması bakımlarından önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Önemi

Araştırma; konusu ve içeriği itibariyle, Halvetî Tarikatı’nda müziğe karşı inançların incelenmesi, bireylerin Halvetilikte müziğe bakış açılarının belirlenmesi, Halvetilikte müziğin icra başta olmak üzere yerinin belirlenmesi alanında özgün ve yeni bir çalışma olması, alana katkı

sağlaması ve ülkemizde yeni çalışma alanlarından olan “sosyal psikoloji” biliminin yöntem ve tekniklerinden yararlanması bakımlarından önemlidir.

Araştırmanın Sayıltıları

1. Araştırmada, araştırma için seçilen veri toplama yöntemlerinin, araştırmanın amacına, konusuna ve problemin çözümüne uygun olduğu,
2. Araştırma için görüşüne başvurulmuş kişilerin alanlarında uzman oldukları,
3. Araştırma için hazırlanan görüşme formunun araştırma konusu için uygun bir veri toplama yöntemi olduğu,
4. Araştırmada görüşme formu uygulanan bireylerin verdiği cevapların, gerçek ve samimi olduğu, sayıltılarından hareket edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

“Araştırma, ele alınan bir sorunu her yönüyle incelemeyi, inceleyemez. Bu nedenle ele alınan araştırma konusunun içeriği net bir biçimde tanımlanmalıdır” (İslamoğlu, 2003:47).

Bu nedenle araştırmanın alanı;

1. Türkiye’de Halvetî tarikatı ile,
2. Halvetî Tarikatı’nın Şabanîyye Kolu ile,
3. Bu kola katılmış/iştirak etmiş bireylerin Halvetîlikte müzikle ilgili görüşleri ile,
4. Kütahya ili ile sınırlıdır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, içeriği, yöntemi ve amacı bakımından tarama modelini esas alan betimsel bir araştırmadır. Betimleme araştırmasıyla konu üzerinde bir durum tespiti yapılmaya çalışılmış, konu var olduğu şekliyle araştırılmıştır.

“Betimleme araştırmaları, mevcut olayların daha önceki olaya ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamayı hedef alır”(Kaptan, 1989;34). Gökçe’ye göre tarama modeli, toplumsal bilimlere sayısal çalışma olanağı getirmiştir. İstatistik kavramı, teknik ve işlemlerinden geniş bir ölçüde yararlanılmaktadır. Başka bir deyişle tarama araştırmaları istatistiksel ölçümlerle temellendirilmiştir. Genellikle bu tür araştırmalarda soru kağıdı (anket) ya da görüşme tekniği kullanılır (2004:60).

Araştırmanın Evren Ve Örneklemi

Evren, en genel anlamıyla araştırmanın yapılacağı alanı genellemek amacıyla kullanılan bir terimdir. Evrende yapılan incelemeler çok geniş kapsamlı, maliyetli, oldukça zahmetli ve zaman kaybına neden olur.

“Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Bu bütün, ortak özellikleri olan canlı ya da cansız her türlü elemanı içerebilir” (Karasar, 2009:109). “Örneklem, bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümelerdir” (Karasar, 2009:110).

Bu araştırmanın evreni, Türkiye’deki Halveti tarikatıdır.

Araştırmanın örnekleme ise, Türkiye’deki Halveti Tarikatının Şabaniyye koludur. Şabaniyye kolu Kütahya ili ile sınırlandırılmıştır.

Veri Toplama Yöntemleri

Bu araştırma, nitel araştırma yönteminin kullanıldığı betimsel bir çalışmadır. Araştırmaya veri sağlamak amacıyla, görüşme formu ve katılımlı gözlem yapılmış ayrıca ikincil kaynaklardan (Yayınlanmış kitaplar, anılar, resim, sergi, broşür, grafik, afiş, harita, kişisel dokümanlar, belgesel filmler, web siteleri, sesli ve görsel kayıtlar.) yararlanarak veri toplanmıştır.

Veri toplama sırasında, Halveti Şabanîyye kolundan olan ve müzikle profesyonel olarak ilgilenen kişilere görüşme yöntemi uygulanarak veri elde edilmiştir. “Görüşme tekniği, sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir. Görüşme, çoğu zaman yüz yüze yapılmakta ise de, telefon ve televizyonlu telefon gibi anında ses ve resim iletebilen cihazlarla da yapılabilmektedir” (Karasar, 2009:165)

Bulgular ve Yorum

Halvetî- Şabanî inancında adetler ve müziğe yönelik inançlar nelerdir?

Tarikatların, gerek bireylerin yaşamla ilgili kavramlara karşı bakış açılarını yönlendirmede, gerekse toplumsal yaşamı düzenlemede önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Tarikatlarda gelenek olmuş davranışlar ve inançlar birinden diğerine değişiklik de göstermektedir. Buradan yola çıkılarak Halveti- Şabani inancındaki adetlerin ve müziğe yönelik inançların neler olduğu öğrenilmek istenmiş, bu amaçla bireylere iki alt başlıkta sorular yöneltilmiştir. Birbirini tekrar eden ve çakışan veriler derlenmiş, çözümlenmiş ve veriler yorumlanmış, elde edilen cevaplar doğrultusunda bu adet ve müziğe yönelik inançlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen verilere göre; Halvetî - Şabanî inancında; Gaye, ene'yi (benlik) eğitmek olduğu için *ben* sözü yerine, *fakir/ hâkir / abd-i aciz* gibi kelimeler tercih edilmektedir.

Allah var olduğu ve her şey O'na ait olduğu için, yok kelimesi tercih edilmemektedir. “Şeker yok” yerine, “Şeker Hak'da” ifadesi tercih edilmektedir.

“Hâkime hükmeden hükümlüdür” sözü gereği, insanın ağzından çıkan cümlelerin dilek olduğu düşüncesi yerleşmiştir. Bu düşünce çerçevesinde her dileğin bir niyaz olduğu fikrine ulaşılır ve bu inanca binaen menfi cümleler tercih edilmez, olması istenmeyen durumlar dile getirilmemeye çalışılır. Örneğin; çocuk candan sarkarsa ikaz için “çocuğum sarkma düşersin” yerine, “sarkma düşmeyesin” şeklinde cümleler kurulur.

Halveti- Şabani inancındaki bu her duruma olumlu yaklaşma düşüncesinin sosyal psikoloji açısından ele alındığında, toplumsal ilişkilerin olumlu bir yaklaşımla düzenlenerek olumsuzluklardan olabildiğince uzaklaşmaya yönlendirdiği görülür. Böylece tarikat üyelerinin sadece ihvan (tarikatin diğer üyeleri) üyelerine değil, çevrelerindeki her bireye karşı olumlu bir tutum sergiledikleri, bu olumlu tutumun ise toplumsal hoşnutluğu arttırdığı görülür.

Dervişin bir “eyvallah”ı bir de “illallah”ı vardır anlayışının yaygın olduğu ve her söze bu kelimelerle mukabele edildiği, görüşlerine başvuru kişilerin dile getirilmiştir.

“Ben” yerine “Biz” anlayışının hüküm sürdüğü, günlük yaşamlarında da bu âdetleri uygulamaya çalıştıkları dile getirilen ve gözlemlenen Halveti-Şabani inancına sahip bireylerin bu tutum ve davranışlarından, aidiyetlik duygularının güçlü olduğu sonucu çıkarılabilir. Zaten ihvan ve mürid olmayı istemekle, ihvanın bir üyesi olan her birey, bu tutum ve davranışları da benimsemekte, bu tarikatın tutum ve davranışlarını benimsediği için de kendisi de bu tutum ve davranışların gelişmesi yolunda çaba göstermektedir. Bu durum ihvandakilerin kendilerinden önce başkalarını düşünmeleri sonucunu doğurmaktadır. Kendisinden önce başkalarını düşünen bireylerden oluşan bir topluluğun ise, toplumsal barışa katkı sağlayacağı söylenebilir.

Birçok tarikatta, üyelerin birbirlerine saygı duymaları, kendilerinden önce başkalarını düşünmeleri, olumlu bir hayat anlayışını benimsemeleri, mütevazı bir yaklaşımı tercih etmeleri ve toplumsal değerlere sahip çıkıp bu değerlerin gelişmesi yolunda önce kendi tutum ve davranışlarını geliştirme fikrine sahip olmaları biçimindeki düşünceler bulunmaktadır. Bununla birlikte, Halveti-Şabani inancında bu davranış ve tutumların katı ve baskıcı bir anlayışla ortaya konulmadığı, sadece ihvandaki bireylere değil,

çevrelerindeki her bireye karşı aynı olumlu tutumların sergilenmesi düşüncesinin var olduğu anlaşılmaktadır.

Halveti- Şabani inancında müziğe yönelik inançlar nelerdir?

Bu alt problemin cevaplanmasında elde edilen veriler sonucunda şu bilgilere ulaşılmıştır.

“Diğer tarikatlar ile mensubu oldukları tarikatın müzik anlayışına yönelik farklılıklar nelerdir?”

Katılımcılara göre; günümüzde var olan diğer tarikatlardan örneğin Bektaşilik, daha çok Anadolu kökenli olduğu için, tercih edilen unsurlar da buna göre şekillenmektedir, örneğin müzikte kullanılan çalgılar daha çok bağlamadır veya Mevleviliği örnek alacak olursak, orada da daha çok ney, kudüm, bendir, rebab gibi çalgılar kullanılmaktadır. Halvetilikte ise tüm bu çalgıların kullanıldığı görülmektedir. Bu durum Halveti inancına bağlı bireylerin ve Halveti tarikatının düşüncesine yön veren mürşitlerin farklı düşünce ve geleneklere, farklı yapıdaki bireylerin farklı yapıdaki alışkanlıklarına daha açık ve hoşgörülü bir yaklaşıma sahip olduklarını göstermektedir. Müzik geleneğinin, tüm bu tarikatlarla benzerlikler göstermesi ise ortak bir dil geliştirmiş olmasıyla açıklanabilir.

Müziksel icralar öncesinde hazırlıklar nelerdir?”

Her icra öncesi olduğu gibi Halvetilikte de icra yapılmadan önce bir hazırlık süreci yaşanmaktadır.

Halvetilik inancında insana saygı her bireyde bulunması gereken bir özelliktir. Bunun bir gereği olarak da her icra öncesi ciddi bir hazırlık yapılmakta, icranın en güzel şekilde yapılmasına gayret gösterilmektedir. Seçilen eserler de aynı özenle seçilerek dinleyici topluluğun sanatsal zevklerinin gelişmesi sağlanmaktadır.

Bireyin sanat zevkinin gelişmesi, çevresindeki her varlığı güzel görmesine ve güzelleştirmesine yol açar. Her varlığa güzel bakan ve iyilik arayanın ise güzellik ve iyilik sunması beklenir.

İhvandaki müzisyenlerin giyim kuşam kuralları var mıdır?”

“Daha önceleri geleneksel kıyafetler giymek gibi bir adet

vardı, fakat şimdi böyle bir adet yok. Giyim konusunda bir zorunluluk yok” biçiminde ifade edilen görüşler ışığında, toplumsal gerekliliklerin bir sonucu olarak, giyim kuşam tercihlerinin bireylerin arzularına bırakılmasına neden olduğu fikrine varılmıştır. Çeşitli konser ve icralardaki giyim kuşamlarında bayanların pantolon giymeyi tercih etmeleri de bu düşünceyi doğrulamaktadır. Genel olarak ihvandaki bireylerin giyim kuşamlarına göre yargılanmıyor olmaları, giyim konusunda son derece hoşgörülü bir yaklaşımın benimsenmiş olması ve günlük yaşamlarında arzu ettikleri giyim biçimini kullanıyor olmaları, müzisyenlerin icra sırasında da arzu ettikleri biçimde giyinmelerine neden olmaktadır.

Ritüel sırasında kullanılan çalgılar nelerdir?

“Ney, rebab, bendir, kudüm, tanbur” Halveti-Şabani ayinlerinde kullanılmakta olan çalgılardır. Bununla birlikte âyin dışında yapılan sohbet ve toplantılarda diğer çalgılar da yer alabilmekte, farklı çalgılarla yapılan icra ve konserler de ihvanın beğenisine sunulabilmektedir. Bu türden düzenlenen konser vb. etkinliklere tarikat ileri gelenlerinin büyük önem vererek katıldıkları gözlenmiştir. Tarikat içerisinde müzik ile ilgili bir mesleğe sahip olan çok sayıda üyenin olması müziğe ve sanata verilen değer bir göstergesidir. Farklı çalgıların kullanılıyor ve dinlenebiliyor olması ise, tarikat üyelerinin genel olarak hoşgörülü oldukları düşüncesini uyandırmaktadır.

Kadın ve erkek icracıların oturma düzenleri/rolleri nelerdir?

Yapılan bu toplantılarda kadın ve erkek, cinsiyet kimliğini dışarıda bırakır. Burada herkes âdemdir, can vardır. Bu nedenle otururken bir ayırım yapılmaz. Her bireyin esas amacı Hakk’a ulaşmaktır. Bu amaç doğrultusunda ihvana katılan dervişler, kendi benliklerinden ve kimliklerinden sıyrılarak sohbetlere gelmektedir. Bu durumda sohbet ve ayinler sırasında kadın erkek ayrımı yapılmamaktadır.

İcra yapılan alanda dinleyici ve icra topluluğunun yerleşimi nasıldır?

“İcranın yapılacağı alanda her zaman icra yapacak grup daha görülebilir, göz önünde bir yerde oturur” görüşü bildirilmiştir. Burada amaç icrayı yapan bireylerin hem birbirleriyle olan iletişimlerinin hem de dinleyicilerle olan etkileşimlerinin

en güzel şekilde sağlanması isteğidir. Bu istek doğrultusunda icrayı yapacak bireylere mahsus bir alan ayrılmakta, karşılıklı bir söyleşi ortamının oluşması sağlanmaktadır. Burada da yine saygı ortamının oluşturulduğu ve söyleyen dinleyen bireylerin böylece birbirleriyle olan muhabbetlerinin arttırıldığı söylenebilir.

İcra repertuarını kim belirlemektedir?

Görüşmelerden çıkan sonuca göre "icra repertuarları ananelere (gelenek, görenek, âdetler vb.) göre belirlemektedir". Halveti-Şabani tarikatı 14.yy'dan beri süre gelen bir geleneğe sahiptir. Bu gelenek içerisinde yetişmiş değerli müzik adamlarının besteledikleri ilahiler hem Halveti-Şabani icralarında hem de diğer tarikatların icralarında yer almaktadır. Bu icra repertuarları hazırlanırken katı bir sıralama izlenmemekte, ortamın gereğine göre çeşitli eserlerden oluşan repertuar icra edilmektedir. Bu icralarda yer alan eserlerin bazılarında müzisyenlerle beraber sohbete katılanların da iştirak ettikleri görülür.

Müzik Hakk'a ulaşmada bir köprüdür. Nağmeler dervişlerin gönüllerinin derinliklerine sızmada oldukça etkili bir araçtır. Söylenen ilahilere katılan müritlerin müzik yoluyla, bağlandıkları yolda coşkuyla ilerlemeleri söz konusudur.

Repertuar sıralaması nasıl yapılmaktadır? (sözlü-sözsüz)

Görüşlerine başvurulmuş katılımcılar sözlü eserlerin ön planda olduğunu söylemişler, icralarda sözlü eserlere daha fazla yer verildiğini belirtmişlerdir. Son derece soyut bir sanat dalı olan müziğin, anlaşılır olmasında ve etki gücünün arttırılmasında, ezgide kullanılan sözler oldukça büyük önem taşımaktadır. İlahilerde yer alan sözlerde tarikat felsefesine de yer verilmekte, bireylerin geliştirmeleri gereken davranış ve tutumlara atıfta bulunmaktadır. Böylece müzik yoluyla üyelerin davranış ve kişisel gelişimlerine katkı sağlanması beklenmektedir.

İcra süresi nasıl belirlenmektedir, ortalama ne kadar sürmektedir?

Görüşmelerden belirli bir icra süresinin olmadığı, o anki duruma göre icra süresinin belirlendiği öğrenilmiştir. Ayrıca o günkü sohbetin konusu ve süresi de icrayı etkileyen bir unsurdur.

Genel olarak hangi tür müzik olursa olsun, seslendirilecek program ne kadar ayrıntılı çalışılmış olursa olsun, icra sırasında icrayı etkileyen çeşitli etkenlerin olduğu görülür. Bu etkenler seyirciden kaynaklanan, icracılardan

kaynaklanan ve seslendirilen eserlerden kaynaklanan etkenler biçiminde belirlenebilir ve tüm bunların birleşimi sonucu oluşan ortam, icranın niteliğini etkilemekle kalmaz, süresini de etkiler.

Halveti Şabani koluna ait notaya alınmış ilahilerden örnekler hangileridir?

Başka tarikatlarda söylenen ilahiler seslendirilmekle birlikte sadece Halveti- Şabanilerce seslendirilen ilahiler de mevcuttur. Bunların bazıları şunlardır:

Seher vaktinin yeliyiz
Küsmeyem mi şu feleğe
Evvel tevhid ile mürşid elinden
Aşkınla daim uçarız
Hak sevdası vardır bende

Genel olarak bu ilahilerin; inançları güçlendirme, doğru davranış ve tutumları pekiştirme rolü üstlendiği görülmektedir.

Halveti-Şabani tarikatı üyeleriyle yapılan görüşmelerden; Diğer tarikatlar ile mensubu oldukları tarikatın müzik anlayışına yönelik farklılıkların olduğu, müziksel icralar öncesinde hazırlıkların yapıldığı, ihvandaki müzisyenlerin giyim kuşam kurallarının eskisi kadar sıkı kurallara bağlı olmadığı, ney, rebab, bendir, kudüm ve tanbur'un icralarda kullanıldığı, kadın erkek cinsiyet ayrımının yapılmadığı, icra yapılan alanda dinleyici ve icra topluluğunun göz önünde bir yerde oturduğu, icra repertuarını belirlemede ananelerin etkin olduğu, repertuar sıralamasında sözlü eserlerin tercih edildiği, belirli bir icra süresinin olmadığı, Halveti Şabani koluna ait notaya alınmış ilahilerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca, toplumsal değişim ve gelişimlerin tarikattaki müziksel icraları etkilediği, bununla birlikte bireylerin bu değişimi hoş karşıladıkları, özellikle toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplum içindeki rolleri ve din algısında kadın erkek çalışmalarında ayırım yapılmadan müziksel icraların gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu ve benzeri ortamların, toplumsal yaşamın biçimlenmesinde çeşitli roller üstendiği ve önemli bir veri kaynağı olduğu düşünülmektedir.

Sonuçlar

Tarikatlar, bireylerin dinsel ihtiyaçlarını ve yönelimlerini desteklemenin ötesinde, toplumsal davranışlara da yön vermede etkili olmuş kurumlardır. Bu yönleri sosyolojik açıdan incelenmelerini gerekli kılmaktadır. Araştırma bu yönüyle önemli bulgulara ulaşmış, elde edilen bu bulgulardan aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır.

Birinci alt probleme ait bulgular sonucunda, adetlerde genellikle, *Ben* kelimesi yerine *gaye ene*, *fakir*, *hâkir*, *abd-i aciz* gibi kelimelerin

kullanılmasının tercih edildiği görülmektedir. Allah var olduğu ve her şey O'na ait olduğu için, yok kelimesi tercih edilmemektedir. “Şeker yok” yerine, “Şeker Hak'da” ifadesi tercih edilmektedir.

Halvetî Şâbanî inancındaki bireylerin, bir konu hakkında hemen harekete geçip, olumlu ya da olumsuz hareket etmeyerek, konuyu öncesinde düşünüp buna göre hareket ettikleri ve sonucun olumsuz olması durumunda bile bu sonuçtan olabildiğince uzaklaşmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu görüş dikkate alınıp ihvan dışı bireylerle görüşüldüğünde, Halvetî Şâbanî inancındaki bireylerin toplumda daha ılımlı ve daha yapıcı bir rol oynadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

“Eyvallah”, “evet öyle olsun, teşekkür ederim veya Allaha ısmarladık” anlamlarını ihtiva eden bir sözdür. Dervişlerin bu sözle mukabele etmeleri teslimiyet düşüncesinin bir sonucudur. Sosyal psikoloji açısından bakıldığında burada da derin bir felsefi yaklaşımın hâkim olduğu görülebilir. Karşısındaki kişi veya söylenen söz her ne olursa olsun, öfkeye kapılmadan sağduyu ve anlayıştan uzaklaşmadan söylenecek “Eyvallah” sözünün her türlü olumlu düşünceyi getireceği söylenebilir. Böylesi bir yaklaşımın toplumsal ilişkilerde ne denli önemli olduğu da açıktır. Bu yaklaşımı benimseyen bireyler arasında olası kırgınlıkların en az düzeye inmesi de beklenen bir durumdur ve bunun ihvan içerisinde ve çevresinde bir saygı ortamının oluşmasına zemin hazırladığı görülmüştür..

Halveti tarikatı diğer tarikatlarla benzerlikler göstermekten daha çok, Halvetilik tüm tarikatlardan bir şeyler içinde barındıran bir tarikat olduğundan dolayı, diğer tüm tarikatlardan bir şeyleri Halvetilikte bulmak mümkündür. Halvetilikte bir toplantıda icra edilecek eserler daha önceden anane tarafından belirlenmekte ve icra öncesi prova alınarak toplantı sırasında icra edilmektedir. İcra esnasında ney, rebab, tanbur, bendir ve kudüm gibi çalgılar okuyanlara eşlik etmektedirler. İcra sırasında kadın ve erkek bir arada oturmaktadır. İcra sırasında icrayı yapacak olan topluluk herkes tarafından görülebilecek bir yerde oturmaktadır. İcra süresi ise o anki duruma göre değişiklikler gösterebilmektedir.

Kaynakça

ABELES, H.F ve HOFFER, C.F. ve KLOTMAN, R.H. (1994), Social Psychological Foundations Of Music Education, Schimer Book, New York, ABD.

ABDULKADİROĞLU, A. (1991), Halvetilik'in Şabaniyye Kolu Şeyh Şaban-ı Veli ve Külliyesi, Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Derneği, Ankara

- ACAR, H. (2006), İlkokul Çocuklarının İnanç Gelişimi: Psiko-Teolojik Bir Yaklaşım, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (YL), Sivas
- BAKIRCI, H. (2005), Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Fizik, Kimya Ve Biyoloji Branşlarına Karşı Tutumlarının İncelenmesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (YL), Van
- BİNDAK, R. (2004), Geometri tutum Ölçeği Güvenirlik Geçerlik Çalışması ve Bir Uygulama, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (DR), Diyarbakır
- DÖNMEZER S.(1988), Toplumbilim, Beta Yayınları, İstanbul.
- ERAYDIN, S. (2011). Tasavvuf ve Tarikatlar, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul
- GÖKÇE, B. (2004). Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Savaş Yayınları. Ankara
- GÖLPINARLI, A. (1997), Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp Yayınları, İstanbul
- GÜNEY, A. (1997), Halvetilerde Musiki, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (YL), İstanbul
- İSLAMOĞLU, A.H. (2003), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Beta Yayın, İstanbul
- KAPTAN, S. (1989). Bilimsel Araştırma Gözlem ve Teknikleri. Tek Işık Aş.,Ankara.
- KARA, M. (2002), Günümüzde Tasavvuf Hareketleri, Dergâh Yayınları, İstanbul
- KARA, M. (2010), Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul
- KARAATLI, P. (2006), Modernleşen Bir Gelenek: Cerrahilik. İstanbul’da Etkinlik Gösteren Bir Halveti-Cerrahi Çevresinin Etnolojik İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (YL), Ankara
- KARASAR, N. (2009), Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayınları, Ankara
- KILIÇ, E. (2011), Anadolu’nun Ruhu, Tasavvuf, Felsefe, Siyaset Konuşmaları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- KRECH, D. ve CRUTCHFIELD, R. (2007), Sosyal Psikoloji Teori ve Problemler (Çev: Erol Güngör), Ötüken Neşriyatı, İstanbul

- MUTLU, İ. (2000), *Tarikatlar Nasıl Ortaya Çıktı*, Mutlu Yayıncılık, İstanbul
- SERİN, R. (1984), *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yayınları, İstanbul
- SİR, A.N. (2001), *Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeler "Hoca Hafız Mehmet DUMLU"* Alper Yayınları, İstanbul
- TOPBAŞ, O.N. (2013), *İmândan İhsana Tasavvuf*, Altınoluk Yayınları, İstanbul
- TÜRER, O. (2011), *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat –Halvetilik Örneği-*, İnsan Yayınları, İstanbul
- ÜNLÜ, S. (2004), *Sosyal Psikoloji*, Eskişehir, AÜ Yayınları
- YEŞİLYAPRAK, B. (2010), *Eğitim Psikolojisi, Gelişim-Öğrenme-Öğretim*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara
- YILMAZ, K. (2010), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul

Online Kaynaklar:

<http://www.halveti.net/Tasavvuf.asp?sid=37&cid=2>, 10,03,2012